

СТАЛИЙ РОЗВИТОК СФЕРИ ТУРИЗМУ НА ЗАСАДАХ ПАРТНЕРСТВА

Г. П. СКЛЯР, доктор економічних наук; Н. М. КАРПЕНКО
(ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»)

Анотація. Розглянуто сутність і особливості сталого розвитку сфери туризму на засадах партнерства, здійснено аналіз міжнародних документів, у яких містяться основні положення щодо реалізації принципів сталого розвитку туристичної індустрії та визначено роль державно-приватного партнерства в забезпеченні сталого розвитку туризму.

Ключові слова: туризм, сталий розвиток, державно-приватне партнерство, людинорозмірна інтегрована сфера.

Сфера туризму в умовах перехідної економіки є одним із можливих джерел соціально-економічного розвитку України. Без керованого розвитку, туризм усе більше віддаляється від сутності поняття «індустрія без димарів» і завдає суттєвої шкоди природним системам і породжує соціальні суперечності. Реальний вплив туризму на довкілля залишається прихованим за рахунок того, що транспортні, а особливо повітряні перевезення, готельний і ресторанний бізнес сприймаються як окремі сектори сфери послуг, а не як взаємопов'язані компоненти єдиного комплексу, головним завданням якого є задоволення постійно зростаючих потреб власне туристичної галузі. Крім загальних наслідків впливу на довкілля, туризм спричиняє серйозні зміни в конкретних екосистемах. Найбільш вразливими є прибережні та гірські території, дрібні острови. Тобто орієнтація на переважно швидкі темпи економічного зростання туристичного бізнесу завдала шкоди довкіллю, сприяла загостренню суб'єкт-об'єктних відносин світу людини та світу природи, що актуалізує наукове вирішення означеної проблеми в контексті концепції сталого розвитку.

В останніх публікаціях сучасні українські дослідники аналізують проблеми державного регулювання розвитку туристичної діяльності в Україні [2], глибоко досліджують стратегічний розвиток туристичного бізнесу [6] та його регіональні аспекти [8], ґрунтовно роз-

кривають сутність сталого розвитку туризму [7] та стратегію розвитку сталого туризму [5], визначають передумови формування стійкого туризму [1], розробляють науковий інструментарій прогнозування попиту на послуги туристичних підприємств [4] і формують інноваційно-інвестиційний механізм підвищення ефективності підприємств туристичної галузі [3]. Разом з тим сутність і особливості сталого розвитку сфери туризму на засадах партнерства майже не аналізуються.

Методологічно стаття базується на теорії сумісно розділених відносин, визнанні туризму як складної людинорозмірної інтегрованої сфери, необхідності розвитку партнерських відносин у світі людини та природи. Основною метою статті є економічний аналіз відносин партнерства як складової сфери сталого туризму.

Аналіз документів міжнародних організацій, пов'язаних із туристичною діяльністю, дозволяє стверджувати, що екологічній складовій, збалансованому, сталому розвитку туризму та туристичного бізнесу приділяється в них особлива увага.

На Генеральній асамблеї Всесвітньої туристичної організації у 1985 р. були прийняті Хартія туризму і Кодекс туриста, що містять положення стосовно місцевого населення, яке, маючи право на вільний доступ до туристичних ресурсів, повинно забезпечувати своїм відношенням і поведінкою дбайливе став-

лення до навколишнього природного та культурного середовища. У свою чергу, місцеве населення має надію і очікує від туристів розуміння і поваги до їх звичаїв, релігій та інших аспектів їх культури, які є частиною спадщини всього суспільства.

Міжпарламентська конференція по туризму у 1989 р. прийняла Гаазьку декларацію, в якій певна увага приділена розвитку туризму на засадах сталого розвитку. В декларації підкреслюється, що з урахуванням глибокого взаємозв'язку, який існує між туризмом і оточуючим середовищем, необхідно сприяти комплексному плануванню розвитку туризму на основі концепції «сталого розвитку», яка була схвалена Генеральною Асамблеєю ООН; стимулювати розвиток альтернативних форм туризму, які сприяють більш тісному контакту і взаєморозумінню між туристами та населенням, що їх приймає, зберігають культурну самобутність і пропонують різноманітні та оригінальні туристичні продукти й об'єкти, а також забезпечують необхідне співробітництво державного та приватного секторів в досягненні цих цілей як на національному, так і на міжнародному рівні.

Після прийняття у 1992 р. на Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро програмного документа «Порядок денний на XXI століття («Agenda 21») був розроблений і прийнятий у 1995 р. аналогічний документ під назвою «Порядок денний на XXI століття для індустрії подорожей і туризму». В цьому документі розробники – Всесвітня організація туризму (UNWTO), Всесвітня рада з подорожей і туризму (WTTC) і Рада Землі (Earth Council) – сформулювали своє визначення сталого розвитку туризму. За їх версією, сталий розвиток туризму задовольняє теперішні потреби туристів і регіонів, що їх приймають, охороняючи і примножуючи можливості на майбутнє. Управління всіма ресурсами повинно здійснюватися таким чином, щоб задовольняючи економічні, соціальні та естетичні потреби, зберегти культурну цілісність, важливі екологічні процеси, біологічне різноманіття і системи життєзабезпечення. Продукція сталого розвитку збалансована з місцевим середовищем, суспільством, культу-

рою таким чином, що це приносить користь, а не загрозу розвитку туризму.

Негативний вплив туризму на довкілля та локальну культуру також відображений у зазначеному документі. Формами такого впливу є занадто велика інтенсивність туристичних потоків, втрата курортами їхньої минулої слави, знищення місцевої культури, транспортні проблеми і, як результат, спротив місцевого населення розвитку туризму.

Вагоме місце в «Порядку денному на XXI століття для індустрії подорожей і туризму» відведено питанням взаємодії й співробітництва органів державної влади, які відповідають за стан туризму, та туристичних компаній. Аналіз тексту показав стверджувати, що для досягнення сталого розвитку туризму створити відповідні умови, досягти збалансованості впливу економічних, екологічних, соціокультурних та інших чинників. Важливою, на наш погляд, є теза щодо зміни акцентів з екологічного на сталий туризм.

У вказаному документі сформульовані дев'ять основних напрямів діяльності, які рекомендовані для органів державного управління туризмом як пріоритетні: оцінка існуючої нормативної, економічної і добровільної структури з позицій сталого розвитку туризму; оцінка економічної, соціальної, культурної та екологічної діяльності організації; навчання, освіта і просвіта громадськості; планування сталого розвитку туризму; сприяння обміну інформацією, вміннями і технологіями, що пов'язані зі сталим розвитком туризму, між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються; забезпечення участі всіх суспільних секторів; розробка нової туристичної продукції, що заснована на принципі сталості; оцінка прогресу на шляху до сталого розвитку туризму; співробітництво з метою сталого розвитку.

У свою чергу, важливими завданнями туристичних компаній є розробка систем і процедур внесення в менеджмент ідей сталості та визначення напрямів діяльності з метою реалізації принципів сталого розвитку туризму. Складовою управлінських рішень мають бути економічні, соціальні та культурні критерії. Особливе значення надається охороні навколишнього середовища, його збереженню і від-

творенню. Тому туристичні компанії і засоби розміщення туристів добровільно застосовують системи сертифікації, кодекси поведінки, екологічне маркування тощо.

У 2000 р. низка туроператорів з таких країн, як Швейцарія (Hotelplan), Франція (ACCOR), Німеччина (TUI Group), Велика Британія (First Choice) та інші, за участю Програми ООН із захисту навколишнього середовища, Комісії ООН з освіти, науки і культури, Всесвітньої туристичної організації створили добровільне некомерційне партнерство «Ініціатива туроператорів для сталого розвитку туризму». Партнерство є відкритою організацією, залучає інших суб'єктів, для яких сталий розвиток є сумісним з власною підприємницькою діяльністю, характеризує відносини з партнерами, сприяє скороченню і мінімізації відходів, попередженню забруднення оточуючого середовища. Компанії, які є членами партнерства, націлені на охорону рослин, тварин, ландшафтів, зон, що охороняються і екологічних систем, біологічного різноманіття, культурної і природної спадщини. Важливим є збереження цілісності місцевих культур, недопущення негативного впливу на соціальні культури, співробітництво з місцевим співтовариством і народами, використання місцевих продуктів і майстерності працівників.

Також у 2002 р. на Всесвітньому саміті зі сталого туризму в Йоганнесбурзі (ПАР) була схвалена спільна програма ЮНВТО і ЮНКТАД «Сталий розвиток – основа викоринення бідності», яка націлена на досягнення двоєдиної мети: сталого розвитку і викоринення бідності в найменш розвинених країнах і в країнах, що розвиваються. При цьому важливим є підвищення їхньої обумовленості і посилення впливу на сталий розвиток окресленого кола країн. Тобто відбувається посилення соціально-економічної складової в структурі сталого розвитку туризму.

У розвитку відносин партнерства важливою є відповідальність і довіра у сфері сталого розвитку. З позицій суспільного інтересу і суспільної потреби важливо відмітити появу соціально відповідального туризму, діяльність у сфері якого здійснюється на засадах соціальної і економічної справедливості, культурного

обміну, поваги до національної самобутності, прав людини тощо. Сутності партнерських відносин відповідає, на нашу думку, діяльність Італійської асоціації відповідального туризму (AITR), яка є некомерційною організацією, що заснована у 1998 р. Асоціація, по суті, виконує функцію посередника, сприяючи взаємодії між компаніями туристичного бізнесу, місцевими громадами і туристами.

У подальшому, а саме у 2004 р., Всесвітня туристична організація наступним чином сформулювала концепцію сталого розвитку туризму: «Норми і практику управління сталим розвитком туризму можна застосовувати до всіх типів напрямів, включаючи масовий туризм і різні ніші туристичних сегментів. Принципи сталості відносяться до охорони навколишнього середовища, економічних і соціально-культурних аспектів розвитку туризму і між цими трьома аспектами повинен бути встановлений відповідний баланс, щоб гарантувати довготривалу сталість туризму».

Пошук механізму такого балансу повертає нас до необхідності застосування методологічного принципу сумісно-розділених відносин, закладеному у християнському постулаті троїстості, до тріалектики Г. В. Задорожного. Таким механізмом, на наш погляд, є застосування підходу «партнерства» з клієнтами, органами державної влади та місцевого самоврядування, недержавними організаціями, працівниками туристичних підприємств, економічними організаціями інтегрованої сфери туризму. Термін «партнерство» широко використовується у спеціальній науковій літературі, нормативних актах, документах міжнародних організацій, що підтверджує наявність розвинених відносин партнерства в сучасній економіці змішаного типу.

Систематизування нами практики широкого застосування термінів «відносини партнерства», «партнерство», дозволяє виокремити відносини партнерів у спільних підприємствах, партнерство як організаційну форму, відносини соціального партнерства, партнерство цивілізацій тощо. Особливо важливою формою розвитку відносин партнерства у сфері туризму в Україні є державно-приватне партнерство. Для вирішення

проблем державно-приватного партнерства в Україні створена відповідна законодавча база і, таким чином, створено підґрунтя для співробітництва державного і приватного секторів з метою розвитку сталого туризму, вирішення екологічних проблем, підвищення конкурентоспроможності та залучення інвестицій в економіку. Необхідно створити таких механізмів регулювання відносин приватно-державного партнерства, що дозволять повноцінно використовувати потенціал регіонів і підприємств. Державно-приватне партнерство передбачає державне втручання в діяльність із залученням суб'єктів економіки регіонів, що дає їм усім істотні переваги. При цьому важливо, щоб таке втручання призвело до підвищення ефективності використання поки що обмежених ресурсів туристичної галузі та слугувало формою для її подальшого розвитку. У туристичній галузі одним із таких видів співпраці є розвиток кластерної моделі, що передбачає поєднання державних програм і приватних проектів в одній системній моделі, сприяє підвищенню рівня послуг, що надаються споживачам, залученню громади до вирішення соціальних проблем, ефективності використання коштів у регіонах, сталому загалом розвитку сфери туризму.

Отже, методологічною особливістю дослідження відносин сталого розвитку сфери туризму на засадах партнерства є застосування теорії сумісно-розділених відносин, визнання відносин туризму як складової людинорозмірної інтегрованої сфери. В розвитку відносин партнерства і сталого розвитку важливими є відповідальність і довіра. Важливою формою розвитку відносин партнерства у сфері туризму в умовах перехідної економіки України є державно-приватне партнерство.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гулевська Н. М. Передумови формування стійкого туризму / Н. М. Гулевська // Вісник СумДУ. Серія «Економіка». – 2007. – № 2. – С. 130–134.
2. Давидова О. Г. Державне регулювання розвитку туристичної діяльності в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / О. Г. Давидова. – Полтава, 2013. – 20 с.
3. Кальченко О. М. Інноваційно-інвестиційний механізм підвищення ефективності підприємств туристичної галузі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економічних наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / О. М. Кальченко. – Полтава, 2012. – 20 с.
4. Кейван О. І. Прогнозування попиту на послуги туристичних підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / О. І. Кейван. – Херсон, 2012. – 20 с.
5. Литвинова О. В. Стратегія розвитку сталого туризму в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економічних наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / О. В. Литвинова. – Донецьк, 2013. – 19 с.
6. Стратегічний розвиток туристичного бізнесу : монографія / [Т. І. Ткаченко, С. В. Мельниченко, М. Г. Бойко та ін.] ; за заг. ред. А. А. Мазаракі. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. – 596 с.
7. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : монографія / Т. І. Ткаченко. – 2-ге вид., випр. та допов. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 463 с.
8. Управління регіональним розвитком туризму : навч. посіб. / Д. М. Стеченко, І. В. Безуглий, Н. П. Турло, С. М. Мархонос ; за ред. Д. М. Стеченка. – К. : Знання, 2012. – 455 с.

Г. П. Скляр, доктор економічних наук; **Н. Н. Карпенко** (ВУЗ Укоопсоюзу «Полтавський університет економіки і торгівлі»). **Устойчивое развитие сферы туризма на основе партнерства.**

Аннотация. Рассмотрена сущность, а также особенности развития туристической отрасли на основе сотрудничества, осуществлён анализ международных документов, в которых содержатся основные положения реализации принципов устойчивого развития туристической индустрии, определена роль государственно-частного партнёрства в обеспечении устойчивого развития туризма.

Ключевые слова: туризм, устойчивое развитие, государственно-частное партнёрство, человекоразмерная интегрированная сфера.

G. P. Sklar, Dc. Sci., Professor; **N. M. Karpenko** (Higher Educational Establishment of Ukoop-spilka «Poltava University of Economics and Trade»). **Sustainable development of tourism based on partnership.**

Summary. The essence, and also features of development of tourist branch on the basis of cooperation is considered, the analysis of the international documents which contain basic provisions of realization of the principles of a sustainable development of the tourist industry is carried out, the role of state-private partnership in providing a sustainable development of tourism is defined.

Keywords: the tourism, sustainable development, state-private partnership, the human-integrated sphere.